

NAŠI ZAPISKI

Socialna revija.

Izhajajo 10. vsakega meseca. — Naročnina za vse leto K 2.80, za pol in četrť leta razmerno. — Posamični zvezki 24 li. — Rokopise sprejema uredništvo, naročnino pa upravništvo „Naši zapiski“ (Radeckega cesta št. 22) v Ljubljani.

Leto II.

Ljubljana, meseca decembra 1903.

Štev. 1.

Naznanilo!

Prvo številko II. letnika naše revije smo poslali nekaterim osebam na ogled, ki še niso naročene. Prosimo vse, da vpošljejo kmalo naročnino, dolžnike pa še posebej, da poravnajo svoj lanski dolg. Kdor se ne bo naročil, naj to številko blagohotno vrne!

Upravništvo.

Abditus:

Na predvečer Avstrije.

Odkar sta se v svoji upravi Avstrija in Ogrska začeli razdvajati, se vedno bolj in bolj pospešuje stremljenje po delitvi obeh državnih polovic. Baš sedaj, ko to pišemo, je to vprašanje posebno pereče. Razdvojitno stremljenje v življenju te stare države napreduje od leta 1866. prav hitro. Časih gredo valovi strasti visoko in tak trenotek je podoben revoluciji v sestavi države; tak trenotek je sedaj povzročila ogrska opozicija. Brambna predloga vlade ni pravzaprav bila povod opoziciji; povod opoziciji je dalo čustvo, ki ga goje prosti državljani Avstro-ogrske mon-

arhije. Vsak narod hoče proč; nobeden ne mara skupnosti.

Dualistični sistem Avstro-ogrske se je preživel, da, niti vživel se ni bil. Saj je bila podstava države zidana na pesek; nikoli ni imela v ljudstvu jamstva za svoj obstanek. Poleg tega je bil ravno dualizem vzrok vednim nemirom v Avstriji in tudi temelj šovinistni tiraniji na Ogrskem.

Avstrijski narodi niso nikoli odločevali o svoji osodi. Meščanstvo, ki je v drugih modernih državah uredilo močno ustavo (konstitucijo) in parlamentarizem, je v Avstriji bilo vedno le rep duhov-

nega-fevdalnega regima. Tako je seveda avstrijska in ogrska konstitucija ostala le na papirju in avstrijski parlament ni zastopstvo narodov in ljudstva, temveč le mešetarska in brezpomembna posvetovalnica fevdalnega in denarnega življa, ki se redi na škodo vseh državljanov.

Tako je prišlo, da je monarh v Avstro-ogrski monarhiji absoluten vladar. — Sedanjega dualizma Avstro-ogrske namreč ljudstvo ni potrebovalo ali zahtevalo, potrebovala ga je le habsburška dinastija ravno tako, kakor je potrebovala svoje dni protireformacijo.

Sistem dualizma je krivičen. Poleg tega je vsem narodom v njihovem gospodarskem in političnem razvoju nasproten. Po šabloni, ki jo lahko zasledujemo pri vseh avstrijskih državnikih, — da se namreč jednemu pomoli prst, in sicer močnejšemu, da se tako lahko izkorišča in vlada oba — se je z dualizmom dala v Avstriji Nemcem, na Ogrskem pa Ogrom nadvlada nad drugimi narodi. Nemci so imeli svoje kapitaliste, Ogrji pa tudi svoje. Tem se je dala pravica izsesavati kar cele narode, ki še niso bili kapitalistično razviti in še niso razpolagali s svojimi milijoni na svetovnem trgu. To se je spremenilo, zakaj ni je državniške sile, ki bi zadržala razvoj. Gospodarski kapitalistični razvoj je napravil korak naprej in dualizem je postal zapreka v tem razvoju. Če zato pade podstava kake države, za to se ne vpraša, vpraša se le za koristno, in pod tem vprašanjem so padle že cele države.

Ali tudi drugi vzroki so tu, ki so proti današnji Avstro-ogrski monarhiji.

Avstro-ogrska armada se ni nikdar smatrala za armado narodov zedinjenih

v monarhiji. Nemško ljudstvo je smatralo armado za svojo potrebo, ravno tako francosko, italijansko i. t. d. Ta nazor je tam padel, ko so socialisti proglasili militarizem za orodje kapitalistov, za ustanovo meščansko-kapitalistične družbe. Nemški, francoski i. t. d. proletariat to vé, vé pa to tudi meščanstvo, ki je prepričano, da služi armada njegovim interesom.

Pri nas je to drugače. Pri nas pa tudi meščanstvo ne smatra armade za braniteljico svojih interesov, temveč le za braniteljico dinastije proti meščanstvu. Nastal je odpor s strani meščanstva, ki hoče, da se armada ponarodi, da postane taka, kakor po drugih modernih državah, edina braniteljica in varuhinja gmotnih interesov meščanstva. Odpor meščanstva je prišel iz Ogrske. Ta ima svoje meščanstvo in svojo denarno buržuazijo, katere interesi so drugi, kakor pa interesi dinastije. Ogrska buržuazija bo to dosegla, ker je to v razvoju kapitalističnega gospodarstva nujno. Meščanstvo avstrijskih narodov pa je še preslabo, da bi moglo doseči isto, kar zahteva Ogrska buržuazija zase. Prej ali slej pride v tej smeri do popolnega razpada; ta razvoj, ki se je pričel leta 1848. in ki se neprestano nadaljuje, bo prišel do viška v kratki dobi in tedaj se pokaže, ali so avstrijski in ogrski narodi zmožni, si ustvariti svojo svobodno zvezno državo ali ne.

A če meščanstvo danes zahteva vojsko zase, če s tem koplje sedanji državni obliki grob, vendar proletariat nima s tem nič skupnega.

Meščanstvo zahteva vojno za sebe, ker jo potrebuje proti proletariatu, ki se zaveda svojega razrednega stališča.

Proletariat pa se bojuje proti militarizmu sploh, naj je ta v službi dinastije ali buržuazije. Boj med dinastijo in med meščanstvom je za proletariata le toliko važen, v kolikor revolucionira ljudstvo, i kolikor ga ugrablja iz rok fevdalno-duhovniškega suženjstva. Jasno pa je, da se bo proletariata v Avstriji moral obenem že pripraviti na boj z buržuazijo, da se bo z njenim nastopom pričel boriti že za svojo politično moč.

Splošna volilna pravica, ki je predpogoj temu boju, je torej tudi predpogoj boljšemu življenju proletariata v tej

državi. A tej splošni volilni pravici je nasprotno tudi meščanstvo, in proletariata baš v tem trenutku stoji v tem boju povsem osamljen. Meščanstvo se stresa ob pogledu na Nemčijo in več ko jasno je, da se bo meščanstvo splošni volilni pravici ravno tako upiralo, kakor fevdalci in duhovništvo.

Propad dualizma je torej naraven, naravno pa je tudi, da bo z njim umrla sedanja Avstrija, ker interesi meščanskega razreda to zahtevajo ravno tako, kakor zahtevajo interesi proletariata tudi še — propad meščanske Avstrije.

Narodni kongres generalne zveze strokovnih društev.

Generalna federacija (zveza) strokovnih društev na Angleškem obstoja že čez pet let. Ta federacija se je osnovala po sklepu strokovnih zvez in ima braniti in ohraniti koalicijsko pravico delavcev ter zboljšati delavske razmere. Federacija ima tudi pospeševati mir v industriji in skrbeti z dogovori s podjetniškimi društvi, da ne izbruhnejo štrajki ali da se ne odpuščajo delavci siloma. Zbira tudi zaklad za medsebojne podpore pri štrajkih in kadar se odpuščajo delavci siloma.

Federacija se je ustanovila šele po velikem štrajku strojnih delavcev leta 1897., ki je trajal devet mesecev in je veljal delavstvo skoraj 16.000.000 K. Kakor znano je bil pa ta štrajk brezuspešen, da si je zahteval toli ogromnih žrtev in so se delavci tako požrtvovalno bojevali za štrajkujoče delavce. Ta silen poraz je privedel delavske zveze (unije) do izpoznanja, da same

zase niso kos napadom združenega kapitala.

Akoravno je bila ta federacija osnovana po sklepu angleških unij in je za delavsko gibanje na Angleškem prav velikega pomena, je pristopilo do sedaj tej zvezi še malo delavskih zvez. Pri zvezi so: zveza strojnih delavcev s 94.950 člani, unija delavcev plinarn s 40.986 člani, unija črevljarjev s 26.625 člani, unija tkalskih delavcev s 45.000 člani, unija železnic s 11.287 člani, unija izdelovalcev oblek s 13.808 člani, pristaniških delavcev s 12.357 člani in tiskarjev v Londonu s 11.244 člani. Izven federacije stoje še organizacije delavcev za parne kotle (40.000), tesarjev in mizarjev (62.000), železničarjev (65.000) in druge. Te organizacije se do sedaj še niso odločile za pristop k federaciji.

Ker štejejo angleške unije okroglo dva milijona organiziranih delavcev, je

iz omenjenih podatkov razvidno, da pri zvezi ni še četrtnina organiziranega delavstva angleškega. Vendar pa je federacija v teh petih letih nabrala za rezervni zaklad skoraj 2.000.000 kron.

Število onih strokovno združenih delavcev, ki so za neodvisno delavsko politiko, je pa komaj tretjina vseh organiziranih delavcev. Ogromna večina je še v liberalnem ali konzervativnem taboru. Iz tega je razvideti, da od večine delavcev še ni pričakovati, da bi se potegovala za delavske zastopnike. Pa pričelo se je na tem polju delovati, in uspehi delovanja angleških strokovnih društev nam pričajo, da niso vajeni ustaviti se na sredi pota. V doglednem času se bo tudi angleški delavec bojeval na razrednem stališču.

Poslednji shod te federacije se je največ časa bavil z vprašanjem, kako se naj opomore strokovnim društvom vled razsodbe, po katerih so strokovna društva odgovorna za nezakonita dejanja svojih članov in uradnikov. Lansko leto smo že omenili v Naših zapiskih pri poročilu o štrajku taff-valske železnice, da so vse sodne instance obsodile železničarsko unijo, da je ona odgovorna za škodo, ki jo je povzročil štrajk železničarjev železnični družbi, in da mora to škodo poravnati iz društvene imovine. Železniška družba je najprvo zahtevala 576.000 K, a unija se je z njo poravnala potem tako, da je plačala družbi 460.000 K odškodnine. Tudi v drugih primerih je sodnija razsodila, da so unije zavezane poravnati škodo, ki jo povzroči štrajk podjetnikom.

Ni čuda, da se je ob takih dogodkih razvnelo sicer jako konzervativno delavstvo angleško in da je shod strokovnih društev angleških sklenil, naj deluje generalna federacija na odpravo teh zakonov, ki so za delavstvo neugodni.

Sodniki so tudi izrekli, da je kaznivo, ako postavljajo strokovna društva ob štrajkih straže pri delavnicah (Streik-posten). Glavni odbor je o tej stvari predlagal shodu tri predloge, od katerih je bil sprejet prvi in se glasi: Unije pripoznajo odgovornost za delovanje svojih uradnikov, ako se delovanje ujema s pravili. To zadevo je obravnaval tudi kongres strokovnih društev v Leicesteru, o katerem govorimo na drugem mestu.

Da se spremeni za delavce neugodni zakon, so spomladi delavski zastopniki vložili primeren načrt zakona, toda zastopnike je zborniški predsednik najprej prisilil, da so najvažnejšo točko morali črtati in potem se je cela stvar izročila komisiji, ki jo ima proučevati.

Ta komisija je pa tako čudno sestavljena, da je kongres sklenil, vsem društvom priporočati, da ne podajo tej komisiji nobenih podatkov ne ustmenih in ne pismenih, dokler o tej stvari ne sklepa kongres angleških strokovnih društev.

Angleška strokovna društva so začela silen boj za svoje pravice, toda društva je predramil šele izid tožbe taff-valske železnice iz njih političnega spanja. Skoraj gotovo bodo to dokazale splošne volitve leta 1904.

Trade unijin kongres.

Letni (36.) kongres angleških strokovnih društev je zboroval v drugem tednu meseca septembra v Leicesteru, Navzočih je bilo 460 poslancev 250 strokovnih društev, ki so zastopali 1,500.000 članov. Glavne obravnavalne točke so bile: parlamentarno delavsko zastopstvo, carinska politika in pravice strokovnih društev. Vsetri točke so v najtesnejši zvezi z občnim življenjem.

Pri prvi točki se je najprej razpravljalo o sklepih generalne federacije, da vodstvo odbora za delavsko zastopstvo in uradniki onih strokovnih društev, ki so člani te federacije, ne smejo stopiti v nobeno dotiko z meščanskimi strankami. Ker delavstvo more samo tedaj ustrezati socialnim in gospodarskim potrebam svojim, ako ima svojo politiko ne oziraje se na druge stranke.

Ta resolucija je bila sprejeta s 650.000 proti 154.000 glasovom. Kakšen prevrat v naziranju pomeni to za angleško delavstvo, nam bo šele jasno, ako omenimo, da še ni dolgo, kar so angleška strokovna društva izključila socialna demokratična delavska društva iz svojih zborovanj. Doslej so bili angleški delavci vedno prepričani, da se morajo kot Angleži pečati z vsemi vprašanji, ki zadevajo angleško kraljestvo, in nikakor niso hoteli pripoznati, da se bojujejo kot razred (Klasse). Tudi na tem kongresu so govorniki posebno naglašali, da se s tem sklepom nečijo postaviti na razredno stališče. Tako je predsednik kongresa Hornidge o tej zadevi razvajal: „oni, ki že leta in leta stojite v

delavskem gibanju, veste, da imamo nekaj prijateljev na obeh straneh poslanske zbornice; toda kakor vemo, da je možev najboljši prijatelj njegov denar, tako sem tudi mnenja, da naj nas zastopajo možje našega razreda, ki so z nami tudi duševno zvezani; toda možje, ki so pripravljeni, braniti najboljše koristi večine, možje, ki vedo, da nekateri krat trpe del celote v blagor celote. Razume naj se me prav: ne propovedujem razrednega boja; prava humaniteta ne pozna razredov, vsi ljudje so bratje ali morali bi biti“.

Po tem govoru je predlagal poslanec unij plinskih delavcev in predsednik generalne federacije strokovnih društev, Curran, nastopno resolucijo:

Kongres pristrčno pozdravlja politiko neposrednega delavskega zastopstva, kakor je bilo sklenjeno na poslednji letni konferenci odbora delavskega zastopstva (Labour Representation Committee), in vabi vse one unije, ki še niso člani te organizacije, k pristopu, tako da bo združeno vse delavsko gibanje v gotovih političnih zadevah.

Ta resolucija se je sprejela s 506.000 proti 285.000 glasovom.

Čeprav še ni pričakovati kmalu, da bi se angleško delavstvo postavilo na razredno stališče, je vprašanje, kakor je po tem sklepu razvidno, samosvojih delavskih zastopnikov jako resno, in zato ni čudno, da je ta sklep osupnil vse angleške meščanske stranke, ki so še vedno upale, da delavci odnehajo od zahteve po svojih delavskih zastopnikih.

Kongres se je posvetoval jako obširno o colninski politiki. Končno je sklenil, naj se vzdrži sedanje prosto trgovinstvo (Freihandel).

O pravicah strokovnih društev: Iz poročila o kongresu federacije je našim čitateljem znano, da so delavski voditelji izdelali načrt zakona, po katerem bi se odpravile neugodne razsodbe, ki so jih izrekla sodišča v procesih med društvi in podjetniki. Posebno se je hotelo s tem načrtom doseči: 1.) da smejo društva ali unije postavljati straže pri tvornicah, delavnicah ali podjetjih, kjer se je ustavilo delo; 2.) da se zabranijo tožbe zaradi zarote; 3.) da se zabranijo tožbe, naperjene proti zvezam zaradi odškodnine, in da se odpravi skupno (kollektive Haftbarkeit) jamstvo zvez, ki se je pojavilo pri razsodbi v štrajku taff-valske železnice. Ta načrt zakona je poslanska zbornica odklonila tudi potem, ko so delavski poslanci zadnjo točko tega načrta črtali.

Kongresu se je vsled tega polagal nastopni predlog v sklepanje:

Upoštevajoč, da skupno jamstvo v civilnem postopanju spravi društveni zaklad v nevarnost; nadalje, da, ako se odstrani to jamstvo, to ne prinaša delavstvu nobenih ugodnosti, ki jih ne bi uživali obenem tudi podjetniki, izreka kongres unij, da razsodbe, ki so se izrekle v zadnjem času v pravih med društvi in podjetniki po sodnih, ne odgovarjajo duhu društvene zakona (Trade Unionsakte) 1871. in 1876. leta. Kongres nalaga parlamentarnemu odboru, naj izdela zakon in naj ga predloži poslanski zbornici, po katerem se ne bi moglo zahtevati od unij, da bi plačevale

odškodnine podjetnikom. Trade unijam se mora zagotoviti ona varnost, ki so je imele, preden se je izrekla razsodba v taff-valschem štrajku. Končno naj parlamentarni odbor izda okrožnico na zveze in naj jih pouči, katerim kandidatom naj oddajo delavci svoje glasove z ozirom na določeno politiko.

Ta predlog se je sprejel z 284 proti 5 glasom.

Da podamo našim čitateljem pregled o mnenju, ki ga imajo nekateri zastopniki angleških delavskih zvez v tej zadevi, objavljamo tu predlog, ki se je stavil kot posredovalni predlog zgoraj navedenemu predlogu, in dva govora, ki sta zagovarjala na tem kongresu mnenje angleških delavcev:

Posredovalni predlog se glasi: kongres odobrava načelo načrta, da jamči društveni zaklad samo tedaj v civilnih procesih, ako se je nezakonito dejanje izvršilo po soglasju z društvenimi pravili.

Ta predlog pripozna, da so društva pod gotovimi pogoji odgovorna za dejanja svojih uradnikov, in izraža mnenje, da se ne dajo več uresničiti stare pravice, ki so jih imela društva po zakonih z leta 1871. in 1876.

K temu predlogu sta poslanca Bell in Shakleton izjavila te pomenljive besede: Bell je rekel: Podpiram dodatni predlog. Ljudje, ki imajo zunaj zbornice velike govore, govorili bi gotovo drugače, ko bi bili v zbornici. Kako moremo zahtevati od zbornice zakone, ki ne bi tudi veljali za naše nasprotnike! Delavci zahtevajo, da je podjetnik odgovoren za obratne nesreče, ne oziroma se na to, kdo jih je povzročil. In delavci zopet zahtevajo, da se njih nezakonita dejanja in nezakonita dejanja

uradnikov ne kaznujejo. To ni logično. Ako društvo svojim uradnikom dopušča, da kršijo zakone, potem mora biti tudi za to odgovorno. Shakleton je pa rekel: „Želim, da bi si kaj praktičnega sklenilo. Taff-valska razsodba je pa potisnila vsa druga vprašanja v ozadje. Menim, da ako bi se nam dovolila pravica razpostavljati straže o štrajkih in bi dobili jasno določbo zarotnega zakona, da nam ne bi bilo toliko do tega, kako se glasi taff-valska razsodba. Taff-valska razsodba je bila samo vsled tega mogoča, ker sta se v poslednjih letih oni dve točki napadali po sodnijskih razsodbah. Nasvetoval bi kongresu, naj oni del točke razjasni. Ako dobe delavci kakšen zakon, potem bi se mogli delavci tudi lažje bojevati.“

Kongres ni bil tega mnenja in je odklonil dodatni predlog. Zastopniki an-

gleških strokovnih društev so še vedno prepričani, da se jim morajo dati stare pravice. Toda razmere so se od leta 1871. izpremenile tudi na Angleškem in oni časi se tudi za angleško delavstvo ne morejo več vrniti.

Omenili smo že opetovano, da je za angleško delavstvo napočila nova doba, toda ne doba miru, temveč doba boja. Skoraj gotovo privede ta boj za pravice in prostosti strokovnih društev angleško delavstvo do razrednega boja. Vladajoče stranke delavcem ne morejo in tudi nečejo več dati one pravice, ki so jih uživala društva po društvenem zakonu z leta 1871. in leta 1876. in bodo tako tudi one delavce prisilili, da postanejo socialisti, ki so danes še jako vneti liberalci ali konzervativci. Ako se to uresniči, pridobi splošno delavsko gibanje mnogo.

Prof. T. G. Masaryk:

Socializem in umetnost.

Pregled modernega umetniškega razvitka nas poučuje, kako se šele pripravlja resnična in dejanska socializacija umetnosti. V novi umetnosti sicer odmeva socialni pokret; marsikateri umetnik in literat s svojo tendenco naravnost in zavedno služita socializmu, toda vzlic temu moderna umetnost še ni istinito socialna. Niti njena vsebina, niti njena oblika. Doslej je še preveč aristokratska.

Z renesanco in reformacijo se začneta v umetnosti povsod nov duh. V Italiji umetnost sicer služi cerkvi in papeštvu, ali človeka se pojima po anti-

ških vzorih — humanizem — in to je novo premostrivanje in ocenjevanje človeške lepote, človeškega telesa. Na severu — na Nizozemskem, Nemškem in kmalu tudi v Angliji — je protestantizem popolnoma odstranil asketični in mistični ideal sredoveške umetnosti, in preprosto meščansko življenje postaja umetniški predmet, tako kakor je preprosta ljudska govorica postala jezik Svetega pisma in bogoslužja. V Italiji sta upodabljajoča umetnost in godba imela svoje početke v cerkvi in arhitekturi, na severu in v novi dobi sploh

izgublja cerkev ta svoj poklic. Cerkev sploh ne hvala biti umetnosti to, kar ji je bila. Država je vlado cerkve prevzela deloma tudi v umetnosti (Ludvik XIV.); toda že v XVIII. veku tudi literatura pričanja z revolucijo, v kateri še doslej nadaljuje.

V času, ko dozoreva politična revolucija, se povsod začne ceniti ljudska poezija — na Nemškem (Herder), Angleškem, Ruskem. Diderot je dramo napravil meščansko, da, i Voltaire se je uklonil (in prijenjal) novi smeri. Tu ljudska poezija — tam človeške pravice.

Revoluciji sami in njenemu nadaljevanju povsod služi literatura. Sam Byron je gotovo več storil za politično emancipacijo narodov nego sto in sto tajnih društev. Vse obče navdušenje proti Napoleonu se pojavlja seveda zopet v literaturi, ravno tako kakor je leto 1848. najizdatnejše pripravljala literatura.

V literaturi in novi umetnosti izza XVIII. stoletja se oznanja moderna humanitna ideja, a najprej v narodnostni obliki. Protinapoleonski boji se vrše pri vseh narodih ne le v političnem, ampak tudi narodnostnem duhu. Romantizem s svojim lirizmom je skoro čisto naroden; njegov historizem, dopadajenje nad minolostjo, mu pritiska pečat utopističnosti.

Utopistični romantizem se obrača tudi socializmu; toda z večjo ljubeznijo in z večjim umevanjem se oprijemajo socialnega vprašanja novejši realisti, pečajoč se z opazovanjem sedanjosti. Po fantastičnih *Les Misérables* Hugovih sta hotela Goncourta naboženstvo humanite izvrševati z ljubezni polnim proučevanjem nižjih slojev i razširjajoč demokratična načela enakosti.

Ta program je v predgovoru *Germinée Lacerteuxa*. Od Laure Rousseaua do *Germinée Lacerteux* je tip francoske kurtizane predelal mnogo fáz — karakteristično je, da se najnovejši francoski roman bolj resnično zaveda socialnega problema, na kurtizani.

V Angliji so bili Dickens in drugi že dalje, baš kakor ruski realisti.

Ne samo realisti in naturalisti, ampak i njih nasledniki v moderni z raznimi svojimi smermi dekadence, ravno tako kakor preraphaeliti in njih potomci v Angliji, so izkali spojitve s socializmom. A vsem se ni tako posrečilo kakor Morrisu. Socializem Arno Holza, Schlafa, Henkla in drugih je kmalu minil, niti Hauptmannovi „Tkalci“ nimajo globjega pomena za socializem.

Sploh se lahko baš v najnovejši dobi opazuje v vseh literaturah in v umetnosti vobče, kako mrzlično se iščejo nova pota — po resnično socialni poti pa ne hodi mnogo pesnikov. Jaz vsaj ne morem n. pr. v Zolovih delih videti istinitega socializma, ni v *Germinalu* in še manj v Nani. Zoli so delavci nekako tisto, kar so bili zamorci v robinzonovski literaturi.

Do socializma privede marsikakega modernega umetnika in pisatelja revolucija proti staremu redu — vsaj socialisti radi sprejemajo take pisatelje in umetnike.

Posebej se tudi anarhizem raznih oblik in stopinj umetniško često uvršča iz tega negativnega razloga k socializmu, da si je ta anarhizem s svojim nadčlovekom baš nekaj nasprotnega socializmu. Tako-le negativno je imel n. pr. i Nietzsche nekaj časa med socialisti svoje občudovalce, ako ne privržence.

Priznavam seveda, da umetniški aristokratizem lahko išče i z resnično umetniških nagibov veliko delavsko maso — saj masa t. zv. inteligence in bogatejših slojev nima globjega zmisla za umetnost.

Umetnost je izgubila stare oficijelne gojitelje (cerkev — absolutistično državo in aristokracijo) in novega doslej nima. Kajti buržuazija nima mnogo zmisla za umetnost — njeno geslo je: poceni. Saj i delavska masa v ti smeri trpi tehnično — lepo in solidno delo nima odjemalcev. Zato se je tudi umetniška obrt skoro popolnoma odločila od dela in postala samostalna stroka, ki životari dandanes na obrtnih šolah. Le v Angliji so se našli zanj umetniki Morris, Crane in drugi.

In kakor tovarna, tako deluje dandanes arhitektura — poceni in hitro velja i tu. Pogled na našo „zlato“ Prago lahko vsakega o tem pouči.

Proletarizacija velikih mas ne jenjuje pri delavstvu, kajti jako mnogo je izobraženega proletariata in specielno i umetniškega — bohémstvo v novi obliki s svojim vsestranskim, plitvim anarhizmom preplavlja ne le žurnale in revije s svojimi pesmimi, romani in ilustracijami, temveč služi tudi modernemu kapitalističnemu arhitektu za zidarskega dekoraterja. Kakšen razloček napram starejši dekorativni umetnosti! Saj je bil Michel Angelo tudi dekoratér!

A vendar: v svojih največjih predstaviteljih se socializujeta moderna literatura in umetnost. Vsaj Goethe postaja političen, Byron, Mickiewicz, Krasinski, Puškin, Gogolj, Dostojevskij, Tolstoj — vsi iščejo v delu — v ljubezni do ljudstva. Starejši, kot Goethe ali Byron,

sicer še kot aristokratje-vladarji, mlajši so že bolj ljudski; in ruski največji pisatelji so že celo ljudski in socialni.

Dostojevskega teorija o ruski vsečlovečnosti ne zatajuje nekdanjega navdušenega fourierista, katerega je pustil barbarski avtokratizem pretrpeti muko na smrt obsojenega . . . Tolstoj vidi v umetnosti le sredstvo, ljudi med seboj združujoče.

In ravno tako manjše literature . . . iščejo izhodišče iz bojov in trpljenja naše dobe v ljudskosti . . .

— V posameznostih je že socializacija umetnosti dokaj značna.

Zlasti pisateljski in govorniški slog se popularizira. Pismeni jezik se od francoske revolucije začeni povsod bogati z novimi besedami in zvezami. Popularizacija ni le geslo vede. Med boljšimi modernimi pisatelji in t. zv. klasiki je še precej velik razloček. Lassalle je imel zelo prav, če je dejal o nemških klasikih, da so volkstümlich le zato, ker jih ljudstvo k sreči slabo razume. Vsled čisto pretiravane vulgarizacije se do neke mere kazi jezik in ukus, toda ni luči brez sence. Delavec in kmet imata krepkejšo živce nego meščan in buržoá — prispodobe in slog, ki hoče vplivati na mase, postaja zato živahnejši, mogočnejši, pa tudi trši, masivnejši.

Te izpremembe se opažajo tudi v gledišču, ki že govori masam, vidiš jih v slikarstvu, zlasti v karikaturi (anarhistični!). Ne dá se tajiti, da se čisto izbira bolj groba in bolj kričeča snov, nego bi si pravzaprav čital i najzadnji delavec. Tu ni lahko najti pravo mero. Pravi umetnik ne sme jemati za vzor Zole. Socializem umetnosti ne temelji

v izključno delavski snovi niti v tem, če se izbirajo nevsakdanji prizori.

Kiparstvo si tudi že rado izbira snovi iz ljudskega in delavskega življenja — sploh je moderni kipar popustil starih bogov oblike z njihovo monotonski izdelano fizionomijo. Moderni skulptor se osmehuje, da izraža dušo.

Arhitektura bi bila lahko socialna, ko bi ne služila tako enostranski kapitalistom. Krasnega ne vidimo nič na naših činžakih — tem bolje se jih lahko presoja po tem, kako se pobrigajo za prostore, kjer se največ dela in živi — za kuhinjo in poselsko sobo. Če pomislimo, da v teh prostorih večinoma i precej časa prebije „milostiva“ in otroci, imamo takorekoč gmotno merilo za pamet in površnost naših t. zv. boljših krogov.

In kaj šele saloni v teh činžakih! O „umetnosti v domačem krogu“ naši boljši sloji nimajo ni duha ni sluha.

V godbi so že izražene moderne politične in socialne težnje. Češki Smetana je vzor ljudskega komponista, in pri Berliozu v Benvenuto Celliniju, če se ne motim, ima pesem delavcev istinito nove socialne akcente.

Pomen umetnosti za socializem smatram za jako velik. Socialisti pri nas — sicer nič drugače nego buržoazija — enostranski hrepene le po znanstveni izobrazbi; toda umetnost ne vzgaja nič manj, nego veda. Morda še bolj. Seveda romanov se mnogo čita, in ni dvoma, da večina ljudi črpa pri nas svojo izvenšolsko izobrazbo iz lepe literature, a to je zopet napačno, če pomislim, kaj se čita.

Ne gre pa le za berilo; godba in upodablajoča umetnost imata enako

krepak vzgajalni in izobraževalni vpliv. To je sicer Plato že vedel, a še doslej se ne ravnamo po tem.

Socializem, zahtevajoč, da postanejo cenejši vsa izobraževalna sredstva, daje tudi umetnosti, ne le knjigotrštvu nove in lepe naloge.

Socialna, da naravnost socialistična estetika se razvija v Angliji. Puškinov vpliv se čuti na angleški umetnosti, in njegovi socialistični učenci so šli še dalje. Od Morrisa in Baxa imamo že celo zgodovino in teorijo umetnosti s socialističnega stališča. Vsaj par besed si zapomnimo od tega.

Umetnost se mora socializovati, umetnost se preporodi s socializmom. Umetnost in delo se mora združiti, kajti umetnost ni nič drugega nego cvet dela, delo samo. Geslo *l'art pour l'art* je grob umetnosti. Morris in Bax sta si stvorila svojo terminologijo, umetnost, ki se razlikuje od dela, je „substantivna“, tista pa, ki je z delom ozko in organsko spojena, je „adjektivna“.

V začetku civilizacije, kakor vidimo na mnogih poskusih, okrasiti si orožje itd., je bila umetnost adjektivna. Šele pri Grkih je postajala substantivna.

Pri Rimljanih v dobi cesarjev umetnost postaja naravnost akademična v najslabšem pomenu besede. K sreči pa so prišli barbari in nekako do polovice XIII. stoletja vstvarili jako močno adjektivno umetnost. Toda odtlej se zopet začenja substantivna umetnost, dokler končno ni prišel današnji popolni propad. Samo socializem lahko pomore.

V prvi vrsti s tem, ker bo vse gnusno, grdo delo opravljal stroj, delavstvo, človeštvo pa bo — ko ne bo več imelo gnusnega in škodljivega dela,

našlo v krasnem delu svoj pravi cilj in svojo radost. Umetnost in delo se zrasteta zopet popolnoma. Slikarstvo, kultura, arhitektura se spojijo v eno, — posrednjeveškem načinu bo arhitektura, umetnost, ki je najbolj odvisna od asociacije, vodilna za slikarstvo in kiparstvo. Arhitektura in godba sta prava umetnost bodočnosti.

Zato pa propade roman; nedostajalo mu bo baje snovi.

Razven Morrisa nam je znani slikar Crane, njegov tovariš in sodelavec, podal svoje nazore, kateri so vredni, da jih čitaš.

Umetniki v socialistični družbi bodo zopet Dürerji in Holbeini, mojstri rokokelskega in hkratu umetniškega dela in poleg tega spretni v kar največ umetnostih — lahko rečemo: celotni nazor na svet, spominjajoč se podobnih Wagnerjevih idealov.

Po besedah Craneja umetnik eo ipso mora priti k socializmu, zato ker vse to, kar zna, hoče kazati ljudem. Umetnost hoče, da se pokaže drugim, in to je socializem. Prava umetnost je tudi vzrastla iz ljudstva, iz ljudske umetnosti, shranjene še v nekaterih srečnih pokrajinah; pravi umetnik mora iti ven.

Kot že Ruskin, tako sta i Morris i Crane za življenje na deželi, pričakujoč

— Engels tudi! — da socializem razvije življenje na deželi.

Najnovejšo socialno estetiko nam podaje Tolstoj. Umetnost — pravi Tolstoj — je delovanje, s katerim umetnik vedoma potom vnanjih znakov drugim podava svoja čustva, ki jih je sam doživel, in ta čustva prešinijo druge in ti drugi jih preživljajo tudi. Vkljub temu pa umetnost ni izraz čustev, temveč sredstvo spajajoče ljudi v istih čustvih. Prava umetnost Tolstemu ne more biti brez vere — zato se moderna umetnost od renesance začne vedno bolj in bolj kazi.

Toda — skoro bi se bil zapozabil in zabredel v estetiko, in vendar tu nima druge naloge nego dokazati, da je socializem v svojih najboljših predstaviteljih poskus celotnega in torej i umetniškega nazora na svet. Marxistični materializem se v estetiki dobro dopolnjuje z angleškim socializmom, ki ne stoji na historičnem materializmu. Marx je delo pojimal preveč materialistično in on, filozof in specialist, ni cenil duševnega dela. S svojim pretiranim pozitivizmom je zapadel v filozofični materializem. Tako se prenapetemu amoralizmu pridružuje — nimam pravega izraza — enaka nesocialna pozabljenost na krasoto.

Pregled.

V Offenbachu na Nemškem je bil zopet izvoljen socialni demokrat Orle v deželni zbor. Njegova prva izvolitev baje ni bila zakonita in se je razveljavila; volili so ga kmetski (ne mestni) volilci. Cela vrsta socialističnih zmag v občinske zastoje je iznova sledila, tako v Rostocku, Spandau in Lichten-

bergu. V Ispringenu na Badenskem je bil izvoljen prvi socialni demokrat županom s 150 proti 106 glasovom. — Socialnodemokratska stranka na Holandskem se je zbrala v Euschede k svojemu devetemu strankinemu zboru. Število poslancev je bilo 103. — Norveška strokovna organizacija je imela v Kristijaniji svoj

kongres. Ta organizacija šteje 7947 članov v 9 zvezah in 10 društvih. — Konsumno društvo v Darmstadtu je priredilo otroško veselico, ki je vrlo uspela. Mesto je pogostilo otroke in uprizorile so se razne igre. Profesor Staudinger je potem govoril za odrasle o draždanskem zborovanju zadrug. — Uprava danskih železnic namerava po švedskem uzoru v 3 razredu železnic razpoložiti dobre knjige. Seveda je Danska od Avstrije precej — oddaljena. — Debata o podpredsedniku. Nemška socialna demokracija ima po številu svojih zastopnikov v parlamentu pravico do enega podpredsednika. Poslanec Bernstein sedaj zahteva, naj se stranka pogaja za svojo pravico. Nasprotniki pa so mnenja, da stranki ni treba tega mesta, in pobijajo to zahtevo zaradi tega, ker se mora izvoljeno predsedništvo predstaviti cesarju, kar bi moral torej storiti tudi socialni demokrat kot podpredsednik. Bernstein trdi, da nemški cesar pravzaprav ni vladar in da se mu ima predsedništvo državnega zbora predstaviti le kot predsedniku nemških zveznih držav. Res je, kar je rekel poslanec Singer, da je čisto vse eno, ali tuptam zvoni na predsedniškem mestu kak socialni demokrat ali ne. Proletariat nima nič od tega! Ugled stranke pa je njena — moč! — V Rimu so socialisti osnovali poseben odbor za prireditve demonstracij proti ruskemu carju, ko obišče Rim. — Na Balkanu zbirajo velevlasti svoje bojne ladje in vojake, da v slučaju odločitve pridobe — novih koncesij za kapitaliste. — V Srbiji so razkrili novo militaristično zaroto — sedaj proti kralju Petru I.

Avstrija. Zveza avstrijskih krojačev in krojaških delavcev je imela v začetku druge polovice meseca avgusta svoje zborovanje. Zvezin odbor je poslanskemu zboru polagal obširno in temeljito poročilo, katero nam priča, da se povsod na Avstrijskem marljivo dela za strokovno organizacijo, in je vsled tega organizacija tudi primerno napredovala. Poglavitna naloga bo za glavni odbor in za okrajne odbore, da pridobe kar največ novih članov, zakaj od ogromnega števila, krojaških pomočnikov na Avstrijskem šteje zveza pičlih 3986 članov, ki so ali združeni še v samostojnih zveznih društvih ali v okrajnih skupinah. Tako šteje 35 krajnih skupin 1156

članov in 37 zveznih društev 1067 članov. In vrhu tega obstoji še praško deželno društvo, ki ima 300 članov. To društvo se odločno upira sklepu, da bi se preustrojilo v krajno skupino. To nam prav tako dokazuje, da oblika organizacije še ni povoljno razvita, kakor tudi okoliščina, da prispevajo člani poljubno. Tako plačuje n. pr. v bolniški zaklad samo neznatno število članov. Iz tega zaklada je zveza pri skoraj 4000 članov izplačala samo 1023'60 K podpore. To je tem bolj obžalovati, ker je v ta blagodejen zaklad plačati samo 26 h na teden in se dobiva 2 K na dan podpore. — Brezposelnim članom se je skupno plačalo 1492 K 80 h podpore, na potni podpori 3188 K 5 h. — Izrednih podpor se je dovolilo 2871 K 42 h. Razmerno dobro je razvita posredovalnica. Pri njej se je oglasilo 934 moških in 104 ženske; od teh je posredovala posredovalnica delo moškim 633 in ženskam 53. Vztrajno in neumorno delovanje bo privedlo tudi to organizacijo do pravega cilja!

Kongres strokovnih društev avstrijskih, ki ga je sklicala strokovna komisija, se je vršil dne 8., 9., 10., 11. in 12. junija t. l. na Dunaju. Navzoči so bili odbor strokovne komisije, zastopniki strokovnih društev in zvez cele Avstrije, zastopniki politične delavske stranke, zastopnik strokovnega sveta na Ogrskem in zastopnik glavnega odbora za Nemško. 154 poslancev strokovnih društev je zastopalo 96.522 organiziranih delavcev. O razpravah je izdala strokovna komisija knjigo. V tej knjigi poroča tudi komisija o svojem delovanju. To knjigo priporočamo našim čitateljem v nakup, ker je njena vsebina jako zanimiva in posebno za delavce poučna. (Dobiva se: Gewerkschaft, Dunaj VI., Mariahilferstrasse 89 a za 1 K.) Razprave so bile stvarne in resne in že zborovanje zrcali veliki napredek delavstva v Avstriji v organizaciji. Razpravljalo se je: O poročilu strokovne komisije, o agitaciji in organizaciji, o avtonomni carinski tarifi in strokovnih društvih, o konsumnih in gospodarskih zadrugah, o zavarovanju za starost in onemoglost in o tarifnih dogovorih. Poročila so bila temeljita in ker so občnega zanimanja, jih bomo ob priliki na kratko objavljali. Ta shod je pokazal, da se strokovna društva v Avstriji sicer počasi razvijajo, toda postajajo

od leta do leta krepkejša, njih delovanje je vedno bolj premišljeno in smer njih delovanja postaja delavcem bolj in bolj jasna: Spoznavaajo njih moč in njih nalogo, biti oporišče delavcem v gospodarskem in političnem boju.

Nemčija. Dasi je kriza leta 1902. občutno trla delavstvo na Nemškem, so se vendar razvijala delavska strokovna društva. Tudi ni bilo drugega pričakovati, zakaj delavstvo čim dalje bolj uvideva, da mu je pomoč v življenjskem boju samo v svojem strokovnem društvu, v društvu, ki združuje delavce ene vrste in ki se zopet druži društvom drugih delavskih vrst. Tako nastaja, dasi počasi, toda postaja, vedno bolj naraščajoča masa, ki ima pred seboj jasen cilj, po katerem stremi, ki spozna bolj in bolj svojo nalogo, za katero se premišljeno bojuje.

Da so strokovna društva tudi v usodnem letu 1902. procvitala, potrjuje nam statistika nemških strokovnih društev za leto 1902. ki se je objavila v št. 33. lista *Korrespondenzblatt*. Po tej statistiki posnamemo, da je bilo pri glavni komisiji leta 1901. 677.510 članov; to število je naraslo leta 1902. na 733.206 članov, to je za 55.696 več. To naraščanje je dokaz, da so strokovna društva pridobila čim večje zaupanje med delavci in da delavce ne strašijo ne grožnje ne zatiranje in da uvidevajo, kje jim je prava pomoč.

16 zavez zaznamuje znižanje števila članov. To ni čudno, če pomislimo, da je za krize ustavila cela vrsta delavnic in tvornic svoj obrat. To vendar ne more vplivati na prepričanje, da so strokovna društva že danes in bodo tudi v bodoče zadosti močna, biti delavcem tudi v najneugodnejših časih oporišče in zavetišče.

Zanimiva so števila, ki nam kažejo, koliko članov štejejo organizacije, ki so pri glavni komisiji (glavna komisija je za Nemško to, kar je za Avstrijo strokovna komisija). Tako je organiziranih: kovinarjev 128.842, zidarjev 82.223, lesnih delavcev 70.390, rudarjev 41.894, tkaninskih delavcev 38.158, tvorniških delavcev 33.640, tiskarjev 33.369, tesarjev 24.502, črevljarjev 20.583, trgovinskih, prevaževalnih in prometnih delavcev 19.713, krojačev 18.680, tobačnih delavcev 17.833, stavbinskih delavcev 16.193, slikarjev 14.303, pristaniških delavcev

13.832, pivovarjev 13.189, knjigovezov 12.207, lončarjev 8627, porcelanskih delavcev 8245, kamenskih delavcev 8000, litografov 7655, kovačev 7244, občinskih obratnih delavcev 6127, strojnikov in kurjačev 6070, sodarjev 5736, steklarjev 5643, pekov 4760, tapetnikov 4735, tlakarjev (Steinsetzer) 4424, strojarjev 4330, podobarjev 3918, ladjedelniških delavcev 3749, rimarjev 3560, kotlarjev 3513, klobučarjev 3232, rokovičarjev 2987, 2974, steklarjev 2772, mornarjev 2598, stukaterjev 2553, tesarjev ladj 2092, tiskarskih pomočnih delavcev 1996, mlinarjev 1902, gostilničarskih pomočnikov 1978, trgovskih pomočnikov 1770, mesarjev 1577, graverjev 1562, pozlatarjev 1474, krznarjev 1341, izbirateljev smodk 1120, slaščičarjev 982, skladiščnih delavcev 862, godbenikov 537, brivcev 500, maserjev 388, formsteharjev 289, notensteharjev 289.

V razmerju k številu vseh delavcev stroke je 14-42 odstotkov organiziranih. Najboljše so organizirani tiskarji, ki štejejo 79-38 odstotkov tiskarjev v svojem društvu, najslabše so organizirani vrtnarji, samo 0-55 odstotkov.

Žensk je organiziranih 28.218, to je za 23.699 več kakor leta 1901. Poročilo dostavi temu številu, da se je vendar posrečilo, pridobiti tudi ženske za društvo. Čeprav je stalo mnogo mnogo truda ženske zanimati za združenje, vendar ta trud ni bil zaman, ta trud je rodil sad.

Dohodkov vseh strokovnih društev je bilo leta 1902. 11.097.744 mark, vseh stroškov pa 10.005.528 mark. Skupna imovina znaša 10.253.559 mark ali 12.304.270 K. K tej imovini ni šteta imovina, ki jo imajo krajne blagajne (imovina 10 krajnih blagajn znaša 744.321 K).

Najvišji društveni prispevek so plačali na leto člani notensteher 88 K, najnižjega pa mesarji 6-92 K. Na drugem mestu v prispevku stoje tiskarji. Vsak član tiskarske zveze prispeva na leto okroglo 65 K.

Anglija. Narodni odbor angleških delavcev je zbral zahteve glede penzij in jih sestavil v načrt zakona, ki se glasi:

I. Od 1. oktobra nadalje se ima vsakemu angleškemu državljanu, najsi je moški ali ženska, ki prosi za podporo in dokaže, da je že vsaj 65 let star, izplačati 6 šilingov

iz državne blagajne. Do te podpore niso opravičene osebe:

- a) ki ne žive v združenem kraljevstvu.
- b) ki niso bili rojeni v združenem kraljevstvu in niso živeli na Angleškem vsaj 20 let.
- c) ki stoje pod policijskim nadzorstvom.
- d) ki jim je sodišče vzelo vsled zločina pravico do penzije.

II. Vsak, kdor hoče dobiti tu določeno penzijo, se ima:

- a) osebno obrniti do voditeljev matrik, ki vpisujejo rojstvo in smrt; ali, če prosilcu zaradi bolezni ni mogoče osebno priti, se ima to zgoditi v predpisani in poverjeni obliki; potem
- b) na župnega registratorja istega okroga v isti obliki.

Če je dokazal, da je potreben penzije, naj dobi od zgoraj imenovanih knjigo, v katero se vpisuje izplačana penzija in podpirano potrdilo, da je vreden penzije.

III. Prosilec, kateremu se ne dá izpričevala, se sme pritožiti pri predsedniku grafschaftsrata ali pri županu onega kraja. Razsodba predsednikova ali županova velja.

IV. Penzionist mora:

- a) na predpisani dan osebno priti k plačilnemu uradu. Ko pokaže izpričevalo in prejemno knjigo, se mu mora izplačati penzija,
- b) penzija se izplača namestniku samo potem, če polaga poleg izpričevala in prejemne knjige izpričevalo javnega zdravnika, da je penzionist bolan, ali legalno izpolnjeno izpričevalo, da ga ni iz tehničnih vzrokov doma.

V. Penzija naj se izplačuje revnemu očetu, ki zanj skrbi, dokler so v javni oskrbi, v delavnici, bolnišnici ali azilu.

VI. Če se penzionistu dokaže večji prestop, izgubi penzijo:

- a) če je zaprt, za zapora.
- b) če se ne zapre, za čas, ki ga določi sodni dvor.

VII. Da se ta zakon uveljavi, naj se izda ukaz. Tega imajo krajna oblastva od časa do časa razglašati in prebivalstvo opominjati, da kdorkoli potrebuje krajna oblastva, se lahko obrača do uradnike krajnih oblastev v dosego penzije.

Rusija. O zadnjih štrajkih je zbudil največjo pozornost revolucijski splošni štrajk v južni Rusiji. Teh štrajkov ni povzročila samo kriza in njeni nasledki: brezposelnost in beda, temveč povzročila jih je tudi ogorčenost, ki navdaja ljudstvo proti carskemu tiranskemu vladanju. Najprvo so se vzdignili delavci v Kavkazu, v kraju, kjer pridobivajo nafto; tem so sledili delavci v Odesi, Kijevu in v drugih mestih. Bili so nekaki nepripravljeni splošni štrajki, ki izbruhajo tam, kjer so delavci tudi politično tlačeni. Ti splošni štrajki so seveda ustavili ves javni promet, pokazalo se je tudi, da jih je prebivalstvo povsod podpiralo tako, da se je vlada prestrašila. Vlada je napravila zopet red, da je ali ugodila zahtevam delavcev ali da je udušila stavke nasilno. Dasi so prihajali pomanjkljiva poročila jako pozno, vendar iz njih razvidimo, da se je na Ruskem pojavilo delavsko gibanje, katerega se ne bo moglo več popolnoma zatreti.

Pavel Mihalek:

Ničvrednež.

Pek Matija mi je pripovedoval sledečo dogodbico takole:

Lansko jesen sem služil pri gospodu Boskoviču za nočnega čuvaja. Bila sva dva; jaz sem čul do polnoči, moj tovariš Miha pa po polnoči. Go-

spod Boskovič je bil namreč posestnik tovarne za cement.

Neko noč sedim na klopi pred stražnico, v kateri je spal Miha, in dremļem. Raztegnil sem nogi po klopi, prekrizal roke na prsih in naslonil glavo na zid.

Prejšnjo noč smo precej pili in ker sem bil tudi čez dan na delu, sem bil nepopisno truden in zaspan. Zrak je bil hladen, tako da sem se kmalo tresel mraza po vsem telesu. Megla je v raztrganih, nepravilnih kolobarjih pričela padati navzdol. Pusto je bilo in mraz se je preril do kosti, do duše in me tresel. Kakih par sto korakov od mene je bilo jezero, kalno, majhno, toda globoko, globoko. Blizu jezera se je dvigal poln smrekov gozd, mračen in grozen. Ta gozd se je razprostiral daleč doli proti jugu. Ravne smreke so dvigale svoje vrhove proti nebu in rujavkasta debela so se svetila v svetli mesečini, kakor bi bila zlata. Vsako noč so prihajali iz tega temnega gozda tajni, nerazločni glasovi, prihajali do tvorniških zidov in bučali in se razbijali ob njih. Zdajpazdaj se je oglasila v gozdu nočna ptica in provzročala s svojim ostudnim glasom nemir v človeški duši.

Sedel sem torej tam in mižal, in da se ubranim spancu, sem mislil o vseh mogočih rečeh. In, prijatelj, kakšne misli so bile to! Mislil sem o tem, kako bi si uredil življenje, če bi bil gospod Boskovič. Dvesto delavcev bi delalo zame, samo nekaj ur bi smeli spati. V mojem žepu pa bi žvenketali cekini, rumeni in svetli kakor solnce. V sobi pod posteljo bi vedno stal poln vrč vina, in kadar bi se ponoči prebudil, bi bilo treba samo seči pod posteljo in luk-luk-luk — tako lepo bi bilo to! Jezik se mi je ob teh mislih kar sam premetaval po ustih. Pa tudi načrt sem si izmislil, kako bi se vse to dalo uresničiti. Bratec, kako krasen načrt je bil to! Ponoči, ko je vse mirno, bi se tiho priplazil po vseh štirih v sobo gospoda

Boskoviča. Ko bi videl, da tako lepo mirno smrči, bi ga naglo prijel za vrat: „Gospod Boskovič, prosim, napravite testament, tukaj imate papir in tinto, jaz sem pa vaš dedič. Pišite . . .“ in vzdignil bi sekuro. Samo mahniti je treba in človek si! Potem bi pa vsak dan sedel pri oknu in pazil na delavce tam doli: „Zverjad pijana, ali boste krivili svoje hrbte. Nečete? Postavate?“ In bič bi žvižgal kakor piščalka. Pošteno bi jim potrkal po buči. Tako je, ljubi moj! A kaj dela gospod Boskovič? Tepec se je oženil z neko majhno, drobno stvarico, katere se je pa menda naveličal. Kako tudi ne? On je velik, močen, surov pijanec, ona pa slaba in nežna! Večkrat sem jo videl vso solzno in zardelo od joka; revica se mi je smilila.

Odprem oči.

Jezero je ležalo mirno, podobno umažani pegi. Le na nekaterih mestih ga je pobelil mesec. Zgornji del gozda za njim je že zakrila megla, da je bil videti kakor odrezan, pod meglo pa se je svetila bela pika gumbove velikosti. Gledam v to piko in gledam. Nakrat, se mi zdi, se je premaknila. Čudno je bilo to. Gledam in strmim v to piko, a nič določnega ne morem razložiti.

Zopet zaprem oči. Toda vse prejšnje misli so mi ušle in glava mi je postala prazna. Ostala je le ona bela pika. Postal sem nemiren in bilo mi je neprijetno. Kaj je to? Kaj hoče ta pika? Nakrat sem se spomnil, da je morda pred očmi migljala mušica, ki sem jo smatral za daleč oddaljeno. Ko se zopet ozrem, vidim, da je postala tista pika že precej večja, da se giblje in premika. Z vsakim trenutkom je postajala večja. Strmel sem tja in nisem si znal

razložiti te prikazni.* Kaj hoče? Čemu postaja dolga, čemu ji rastejo roke? Roke so rasle in rasle in sredi teh rok se je kmalu pojavila neprimerno debela glava. Gotovo si zaspal, si mislim, in manem oči — vedno večja je postajala prikazen, zgoraj široka, spodaj pa ozka. Rasla je neprenehoma kakor veter preko celega jezera in njena glava se je izgubila v megli. Njene dolge in tanke roke so se vile po zraku kakor trakovi v sapi in bilo ji je treba le iztegniti roko in prišla bi me za vrat . . .

Postalo me je tako strah kakor še nikoli v življenju. Kri mi je odšla od srca in me tiščala v grlu, kakor bi me kdo davil. Telo mi je postalo trdo kakor bi okamenelo in čutil nisem ničesar več. Oči so se mi široko odprle, da me je bolelo v glavi, in trepalnice so mi olesenele. Niti zatrepetati nisem mogel z njimi, samo strmел sem tja v čudno noč.

Tista bela žena pa je počasi hodila okolo jezera in nekaj mi je pripovedovala, toda razumeti nisem mogel ničesar. Misli so mi kakor bliski švigale po glavi, toda misliti nisem mogel. Vsaka misel je prešla nedozorela in nerazumljena. Skušal sem uloviti eno izmed njih in jo izpeljati do konca. Zaman, zakaj bil sem nemiren in tresel sem se od neznane bojazni in strahu kakor bilka na polju, če prihaja vihar. Nena doma pa sem se domislil onih časov, ko mi je še moja dobra mati pripovedovala o strahovih, katerih sem doslej

zaman iskal. Pri tem sem si domislil, če ni morda ta prikazen duh gospoda Boskoviča, katerega sem hotel umoriti. Ustnice so mi zatrepetale v nesmiselni molitvi in v strahu sem se skrčil na klopi. Končno sem tudi začutil, da so mi solze zalile oči, da so se trepalnice omehčale in kopale v solzah. Ničesar več nisem jasno videl, čudovite prikazni so migljale pred očmi in zakričal sem in kričal dolgo . . .

*

Nekdo me je prijel in krepko tresel. Skozi solze zagledam pred seboj belo prikazen; bil je Miha samo v spodnji obleki. Kakor mi je pozneje pravil, sem ga zbudil s svojim kričanjem; misleč pa, da me kdo davi, je vzel sekiro s seboj.

„Mrha pijana, ali si se že zopet nalil?“ jezno vpraša.

Osrčil sem se nekoliko. Prsa so mi postala nekoliko lažja, a po telesu sem se še ves tresel. Molče mu pokažem z roko na jezero. On gleda tja, se stresa od mraza in molči. Končno reče:

„Nekdo hodi okolo jezera. Najbrže bo kak potepuh, ki bi rad kaj pouzmal. Pojdiva pogledat!“

„Saj vendar vidiš, da je prikazen, visoka žena!“ mu jecljaje odvrnem.

„Pa si res pijan, šleva!“ se jezi in se zoprno namuza. „Čisto majhen lopov je to. Poglej, sedaj, ko je naju zagledal, gre proč.“

Konec prihodnjic.